

Микола Пантюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ Б. ГРІНЧЕНКА ТА С. РУСОВОЇ

У статті визначено та розкрито сутність національно-патріотичного виховання крізь призму педагогічних поглядів Б. Грінченка та С. Русової. Проаналізовано зміст, форми та методичні аспекти виховної діяльності вчителя, спрямованої на формування громадянина-патріота.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Побудова української державності передбачає активну і свідому участь у цих процесах усього суспільного організму, особливо важлива роль відводиться школі та позашкільним установам, оскільки саме вони мають тривалий і систематичний вплив на людину протягом значного часу. Спроби збудувати Українську державу часто були суттю життя нашого народу, однак реалізувати їх виявилось не просто. Громадські, культурно-освітні та державні діячі, вчені, лідери політичних партій та рухів шукали шляхи та способи реалізувати українську національну ідею і побудувати демократичне суспільство в Україні. Цей досвід і сьогодні викликає значний інтерес з боку історії, соціології, політики, а особливо педагогіки, бо саме виховання свідомого громадянина-патріота є запорукою життєздатності держави.

Особливу роль у вихованні підростаючого покоління належить педагогам, які спрямовують процес виховання у національно-патріотичне русло, застосовуючи доцільні принципи та методи. Цей процес потребує особливого, суспільно-виваженого підходу і не може здійснюватися стихійно та епізодично.

Проблеми національного та патріотичного виховання та питання підготовки вчителя до їх розв'язання розглядають у своїх працях і наші сучасники: О. Вишневецький [1], В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук [3] та інші. Вони опираються на історичний досвід у цих питаннях і творчо використовують його для реалізації сучасних завдань у цій сфері.

Метою нашої статті є аналіз поглядів відомих вітчизняних вчених Б. Грінченка та С. Русової з огляду їх впливу на національно-патріотичне виховання молоді. Головне завдання статті вбачаємо у визначенні змісту, форм, методів та

засобів національно-патріотичного виховання молоді у досліджуваній період та підготовки вчителя до їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед значних постатей української історії, які активно боролися за національне визволення та побудову державності гідне місце займає Б. Грінченко. Своє покликання вчений бачив у наполегливій праці щодо підготовки молоді до національного визволення. Однак Б. Грінченко розумів, що “орання убогого перелогу” – як казав Т. Шевченко, – “сіяння слова” – це довгий і важкий процес. Але вірив, що зростуть з цього “ножі обоюдні”, “розпанахають гниле серце, трудне і вицідять сукровату, і наллють живої, козацької тої крові, чистої святої”.

Важкою працею та поетичним словом Б. Грінченко здійснює цей процес “виціджування крові раба”. Його поезія присвячена боротьбі з підневільним становищем українців.

Важливим є погляд Б. Грінченка на моральне виховання крізь призму обов'язковості дитячої освіти: “Як тільки навчилася дитина читати, – вважав він, – вона таким чином здобувала новий ґрунт для роботи свого мислення. Раніше тільки ті чи інші життєві обставини, серед яких жила дитина, були для неї цим ґрунтом. Тепер же її дитячий кругозір значно розширюється. У сфері моральних понять ще не вироблено нічого остаточного, усвідомленого. Книжка зустрічається з майже незачепленим моральним світом дитини. Надалі становище дитини в питаннях морального характеру не постійне, воно змінюється доти, поки в людини виробиться належний світогляд” [2, 34 – 35].

Діти та молодь повинні бачити реальне життя, з його радощами та невдачами – саме такою була творча позиція Б. Грінченка. “Немає потреби

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ Б. ГРІНЧЕНКА ТА С. РУСОВОЇ

оберігати дитину від усвідомлення, що в світі багато горя й страждань, навпаки, необхідно, щоб вона як і з дійсного життя, так і з книжки навчалася любові і співчуття до тих, хто страждає, обтяжений поганим життям, до всього горя”, – вказував учений [2, 35 – 36].

Значна частина творчості Б. Грінченка присвячена трудовому вихованню як необхідній складовій становлення громадянина-патріота. Він вважав, що фізична праця удосконалює людину тілесно і духовно, робить її кращою, добрішою, милосерднішою. Цьому присвячені його твори, що були написані в Олексіївці, – “Каторжна”, “Грицько”, “Украла”, “Кавуни”, “Панько”, “Батько та дочка”.

Ще один важливий аспект виховання особистості у спадщині вченого – естетичне виховання. У своїй творчості Б. Грінченко дбав про те, щоб з самого початку читання дитячий розум зважав до того, що вважається правдивим і художнім у мистецтві, щоб розвивалися і удосконалювалися естетичні смаки, щоб твір будив думку юного читача і розширював його кругозір: “Необхідно, – зазначає письменник, – щоб ясно було видно думку автора, щоб у творі не було нічого штучного, ніяких вигаданих ефектів, а правдиве життя, освітлене ідеальним світоглядом автора чи навіть фантазії, пройнятої тим же світлом ідеалу, але фантазії на серйозну тему” [2, 40].

Б. Грінченко був щирим прихильником народної педагогіки. Зв’язок з народом, народною творчістю та народною мудрістю простежується у багатьох його творах (“Сім’я та родичі”, “Громада”, “Рідний край”, “Держава”, “Люди-брати”, “Праця”, “Наука” та ін.) Одвічні теми сім’ї, родини, громади, рідного дому, землі-годувальниці були близькими письменнику, і ці почуття він намагався прищепити своїм вихованцям.

Творчість Б. Грінченка наклала певний відбиток на процес навчання і виховання молодого покоління, а також на діяльність дитячих та юнацьких організацій того часу. Він не був “просвітянином” у вузькому розумінні цього слова, він поширював національну свідомість через просвіту і разом з просвітою.

Розв’язання проблем національно-патріотичного виховання у досліджуваній період тісно пов’язане з іменем Софії Русової.

Шлях родини Русових у національно-патріотичному поступі українців був довгим, складним і трагічним. Журнал “За сто літ”, що видавався у Києві в той час, подає матеріали допитів подружжя Русових. З них видно, що:

“Русови беруть найбільш активну участь в агітації за введення навчання в народних школах Малоросії на українській мові, а також у розповсюдженні та у виданні українського букваря, малюнків з українського побуту, нот з українськими піснями і других видань українською мовою для народу”... [9, 1179].

У відповіді на звинувачення, С. Русова відверто висловила свої думки і героїчно тримала себе на допиті. Народництво С. Русової пронизує усі її твердження: “Природно, що інтелігентне суспільство у Полтаві, що знаходиться у центрі України, турбується про населення, яке нас оточує. Кожен, хто стоїть близько до народної школи в Малоросії, може тільки страждати, бачучи, як тяжко для дітей засвоїти грамоту абетками і книжками, переповненими не лише російськими, але й спеціально великоруськими виразами. Тому і бажаним є буквар мовою українською...!”

На питання, чи я добивалася, щоб у народній школі викладалося українською мовою, я можу сказати, що моїм глибоким переконанням є, як і кожного педагога, що знає своє діло, що навчання може вестися з користю для учнів лише рідною мовою...” [9, 1178 – 1180].

Основною темою, що поєднувала у собі більшість її досліджень, є концепція національного виховання. Над нею Софія Русова працювала багато років, присвятила ряд праць, серед них: “Націоналізація дошкільного виховання” (1912), “Націоналізація початкової школи на окраїнах Росії” (1912), “Освіта на Україні”, “Національна школа у різних народів” (1927). Аналізуючи історичний досвід різних країн, С. Русова формулює положення про значення національної системи виховання, доводячи, що “міцна та нація, яка краще від інших використала глибокі національні скарби” [8, 87].

Сутність національного виховання, за теорією С. Русової, полягає у тому, що воно виробляє “...у людини не хитку моральність, а міцну цільну особу, що через пошану і любов до свого народу виховує в дітях пошану і любов до інших народів” [6, 7].

У галузі національного виховання вона висунула вимогу створення такої системи, яка б забезпечила підготовку нового покоління людей, відданих інтересам народу, палких патріотів, здатних вивести народ з культурної відсталості у ряди цивілізованих націй. “Національне виховання, – зауважувала С. Русова, – є певний ґрунт у справі зміцнення моральних сил дитини і оновлення відродженої душі народу” [6, 87].

С. Русова підкреслювала винятково важливу роль дитячих та юнацьких організацій: “Воля, незалежність мусять зростати разом з

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ Б. ГРІНЧЕНКА ТА С. РУСОВОЇ

свідомістю, а цю свідомість краще усього виробляє соціальний осередок” [4, 146]. Все це переконує у тому, що виховання в організованому товаристві має найбільшу силу в формуванні моральності та духовності. З приводу цього С. Русова стверджує: “Кожна дитяча організація це – маленька республіка, вона обирає свій невеличкий уряд на кожний тиждень, вона обмірковує разом з учителем такі постанови, які можуть дати найкращий лад спільному життю, упорядкувати, напр., обов’язкові праці, щоб в садку чи захистку було чисто, чепурно прибрано; уряд, в купі з учителькою, яко любим старшим товаришем, дає розпорядок на кілька днів, – які саме на цей час цікаві лекції, мандрівки, екскурсії чи свята можуть бути упорядковані і як до них готуватися. Усякі видатні дитячі вчинки теж обмірковуються, дітям висловлюють або ганьбу, або хвалу” [4, 146].

Значне місце у своїй педагогічній творчості С. Русова визначала для питання розвитку творчих здібностей дітей та молоді. Вона відзначає: “...не вчити дитину, не давати їй готове знання, хоч би й саме початкове, а більш усього збудити в дитині її духовні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття, – щоб очі дитини вміли бачити, вуха дослухатися до всього, рученята вміли працювати з олівцем, з ножницями, з глиною і папером. Це той ґрунт, на якому школа зможе будувати свою ширшу освіту” [7, 20].

Існують архівні рукописи С. Русової, де мова йде про організацію перших молодіжних товариств “Січ” в Галичині та еміграції. Рукопис називається “Соціальне виховання, його значення в громадянському житті”. У ньому вказано, що це товариство мало великий вплив на виховання юнаків і згідно зі статутом ставило такі завдання:

1. Виховання молоді в народному козацькому дусі: фізично, морально і духовно здорових громадян України.

2. Виховання витривалості та завзяття для народної та життєвої боротьби.

3. Виховання свідомості і народних обов’язків та здобування справжніх знань.

4. Взаємодопомога під гаслом: “Всі за одного, один за всіх”.

Товариство “Січ” мало свої бібліотеки, читальні, атрибутуку [11, 280]. С. Русова вважала, що завдяки добровільній і різноманітній практичній діяльності у молодіжних організаціях і клубах вихованці одержують національно-патріотичний, громадянський гарт. Тут вони вчать програмувати й прогнозувати власну й колективну діяльність, її результати, оволодівають умінням

самостійно розв’язувати життєво важливі проблеми.

Головним завданням виховання С. Русова вважала вироблення характеру, бо “...він дає змогу людині осягнути найвищі моральні блага” [5, 190].

Була знайома Софія Русова також з діяльністю іншого молодіжного товариства – “Сокіл”. Про це знаходимо відомості у сокільських часописах. Вона пригадує, як вперше познайомилася з руханкою і впроваджувала її у своїх дитячих закладах. Це було в 1873-му році. Тоді ще ніхто не міг думати, що руханкою можуть займатися студенти або дорослі люди. У 1874-му році до Києва приїхав молодий український вчений-соціолог Зібер разом зі своєю дружиною і вони організували на Великій Володимирській вулиці так звану “Залю для шермування і руханки”. С. Русова згадує, як вона вперше прийшла займатися руханкою у цю “Залю”: “Дивлюсь, а тут Житецький з розбігу бере “дистанції”, а грубезний наш лікар, дуже засапавшись, виліз аж на гору якогось стовпа. І весело і соромно. Українська мова лунає і бачу, що Вовк під час руханкових вправ проводить конспіративні розмови...Чому ж не вправляти, коли разом із тілом і душа має свою втіху?” [10].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, викладене вище дає підстави стверджувати, що Б. Грінченко та С. Русова активно працювали у царині національно-патріотичного виховання; аналізували та узагальнювали роботу школи, громадських організацій, молодіжних товариств та об’єднань у цій сфері; турбувалися про підготовку вчителя до виховання підростаючого покоління. Б. Грінченко та С. Русова були не лише теоретиками національно-патріотичного виховання, але й активними учасниками визвольного руху українського народу. У молодіжному русі тісно пов’язувалися і боротьба за визволення України, і турбота про рідну мову, і піклування про розвиток душі і тіла кожної молодої людини, і плекання міцного здоров’я заради втілення національної ідеї і побудови Української держави.

1. Вишневецький О.І. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки*. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.

2. Грінченко Б. *Якої нам треба школи*. – К., Б.в., 1912. – С.6.

3. Кузь В.Г., Руденко Ю.Д., Сергійчук З.О. *Основи національного виховання*. – Умань, 1993. – 108 с.

4. Русова С. *Вибрані педагогічні твори*. – Київ: “Освіта”, 1996. – 303 с.

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ВИЯВ ОСОБИСТОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА

5. Русова С.Ф. Дидактика. – Прага: “Сіяч”, 1956 р. // *Визвольний шлях. Суспільно-політичний і науково-літературний місячник. Видає “Українська видавнича спілка”*. – Лондон, 1956 р. – №10.
6. Русова С.Ф. Націоналізація школи // *Вільна українська школа, 1917*. – №1. – С.7.
7. Русова С.Ф. Нова школа. – К., “Українська школа”, 1917. – С. 20.
8. Русова С.Ф. Позашкільна освіта і засоби її проведення. – К., “Дзвін”. – С. 87.
9. Русов Ю. Кілька спогадів про Софію Русову /з нагоди 100-ліття народження 1856-
10. *Український Сокіл // Часопис союзу українського сокілства за кордоном*. – Прага, Б.в., 1935. – Ч.3/10/, березень.
11. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України / ЦДАВОВУ України, ф. 3889, оп.1, спр.5.*

Олександр Логвиненко, кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри теорії та методики фізичного виховання
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ВИЯВ ОСОБИСТОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТА

У статті на основі проведеного дослідження розглянуто окремі питання формування здорового способу життя у студентів – майбутніх педагогів, виявлено позитивні та негативні аспекти цього процесу, запропоновано здійснення до нього цілеспрямованого, інтегрованого підходу.

Актуальність проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема здорового способу життя набула в останні роки значної актуальності в різних країнах світу. Вкрай важливою є вона і в Україні, зокрема – в контексті функціонування суспільної сфери фізкультури і спорту.

У “Державній програмі розвитку фізичної культури і спорту на 2007 – 2011 роки” (затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України 15 листопада 2006 року), зазначено, що в Україні у сфері фізичної культури і спорту склалася критична ситуація: до занять фізкультурою і спортом залучено лише 13% населення, не відповідає сучасним вимогам нормативно-правова база галузі, незадовільним є стан матеріально-технічного забезпечення фізкультурно-спортивної діяльності, недостатньо здійснюється пропаганда здорового способу життя [2].

У наукових публікаціях на основі різних дослідницьких матеріалів констатується погіршення стану здоров'я населення України різних вікових груп, збільшення смертності, поширення шкідливих звичок серед молоді [3; 6]. За інтегральним показником здоров'я населення, яким є середня очікувана тривалість життя людини, Україна посідає одне з останніх місць у Європі [2]. Об'єктивні причини цих негативних явищ мають комплексний характер, у якому

виявляються економічні, соціальні, екологічні, медичні, наукові, психолого-педагогічні та інші чинники. Здійснюються (теоретично та практично) пошуки засобів подолання подібного негативного стану, їх ефективної реалізації. Один із них – утвердження здорового способу життя особистості, посилення її рухової активності, ролі фізичного виховання у фізично-духовному становленні молоді.

Різні аспекти здорового способу життя учнівської та студентської молоді (суть та компоненти поняття, засоби формування, роль фізичної культури і спорту у цьому процесі, існуючий стан у молодіжному середовищі та інші) досліджують В. Ареф'єв, О. Балакірєва, О. Вакулєнко, О. Дубогай, Г. Єдинак, С. Закопайло, С. Кондратюк, С. Лапаєнко, Ю. Мельник, А. Турчак, О. Яременко та інші науковці.

Мета статті. На конкретному дослідницькому матеріалі розглянути функціонування здорового способу життя майбутніх педагогів інтегровано, в контексті його зв'язку з культурою життєдіяльності студентів взагалі, фізичною культурою зокрема.

Виклад основного матеріалу. Формування здорового способу життя є вкрай важливим для учнівської та студентської молоді. Адже в цей період життя інтенсивно відбувається фізичне, інтелектуальне, моральне, світоглядне, взагалі –